

Käfer István: Bartók-Szvorák

(Elhangzott Szvorák Katalin: Vandrovačka c. koncertje előtt a budapesti Szlovák Intézetben november 20-án)

Na Horniakoch vládnu Nemčúri prepyšní,
na Sriemsku zas Turci, krutí a úlisní...

Az Felföldet bírják az kevély némötök,
Szerémséget bírják az fene törökök...

a gak tam na Slowanských Tatrách
Pewně stojí dub, hromům a wichrům nawzdory, pořád
Stogí od věku, hledě s výsosti swé
Wůkol po širé Pannonyi...

És miként odafönn a szláv Tátrán
Szilárdan áll a tölgyfa, ellene mennykőnek, viharak,
Ott áll ősidők óta és magasából letekint
Körbe a széles Pannóniába ...

Hol Duna jég hátán természet halva henyéllett,
Tsergedező vizeket Tátrai szálfá hasít, — —
Herceg! ezen képben ismérđ meg előbbi hazánkat,
Mely eleid kezén víg tavaszokra jutott.

Íme, Szvorák Katalin és Varga Imre tátrai tölgyfája, Kultsár István és a professzor Juraj Palkovič szálfája a 19. század elejéről József nádor köszöntésére és persze Bornemisza Péter Felföldje a régiségből Emil Boleslav Lukács szépművű fordításában. A Felföld. A mai Szlovákia egykor volt titokzatos Szlovákföldje, Bartók életének egyik meghatározó komponense.

Első magyar ismertetője, Gáspár Imre 1879-ben a tarka Magyar hon legértékesebb részének, előttünk fekvő mély titokkönyvnek nevezte. Csöndes éjjel, mikor az élet szava elhangzott ... a dúdoló Garam mintha altató dalt rebegne ... hallgatnak az emberek, s akkor megszólal a Pásztor fuvola. Talán valami tündér bolyong oromról oromra... Pásztor volnál, aki ... mindörökre csak barmaid után jársz? Nem, az nem lehet ... A lélek sír, a szív emlékezik, az álom szellemei meghajlanak a fuvola költészete előtt. Maga sem tudja, hol, mikor tanulta... talán eszébe jut, hogy egyszer, mikor a szeretője elhagyta vagy katonának fogták, kiment az erdőbe, vágott egy füzágat... a szegény ág utolsó sóhaja dallá változott... Az igazi népdal szövegére nézve a leány élénkebb felfogású...

Bartók énekeseinek nagyobb része is lány vagy asszony. A Felföld lelkének titkait tőlük kapta, és annyira megbecsülte, hogy megőrzött minden apró finom lágyítást, az eltéréseket az egyes völgyek dalai között. Így szólaltatja meg, ezzel a szerető és pontos bartóki tisztelettel a népdalokat Szvorák Katalin is. Lemeze első hallgatásának ígérete után az ismételt hallgatás valóban e hangok kincsesháza. És nem csak a dallamoké: egy e vagy egy a hang, nem szólva a ch-ról, l-ről és a többiről vidékenként változó nyíltságát vagy zártságát, lágyágát és összeolvadásának gazdag változatait szerető szigorú pontosságával adja vissza. És magyarul, szlovákul, palócul, ruszinul, morvaul és csehül, románul egyaránt.

Bartók egy alkalommal javította fiatal gyűjtője, Anton Augustín Baník szlovák nyelvi hibáit. Amikor a nyolcadikos gimnazista, a váci piaristák diákja mentegetőzött, hogy szlovák iskolák nem lévén nem tanulhatott szlovák helyesírást sem. Bartók nem értett egyet vele. Mint mondta, a nemzet nyelvének művelése iskola nélkül is kötelező. Bartók maga tanult szlovákul, és népdalközlőivel mindig megmagyaráztatta a számára — nem sok — ismeretlen szavak jelentését.

Valóban a lányok - asszonyok vannak nagy többségben a dalolók között, akik nemegyszer intim, pikáns dolgokat is előadtak neki, rendszerint istállóba rejtőzve, hogy a férfiek ne tudják meg, mi mindent árulnak el a tanár úrnak. Ezek a pajzán szövegek a bal zsebbe kerültek. Bartóknak nemegyszer futnia kellett a férjének haragja elől.

A Felföld titkainak feltárása Szvorák Kati személyes sorsa és Bartók szellemisége nyomán megrendítő, megható, kifejezhetetlenül mély boldogságú emberi szolgálat. Bartók 400 gyűjtött dalát ajándékozta a szlovák gyűjtőknek, mivel tudta, hogy az országban nincsenek szlovák kulturális-tudományos

háttérintézmények. Szvorák Kari nemrégiben ezt mondta egy interjújában: a színszlovák bacsa dédapám Várgedére kerülésekor egy szót sem tudott váltani dédanyámmal, idős korára viszont annyira megtanult magyarul, hogy elfelejtett szlovákul. A Szvorákok egyik ága a mára lassan teljesen elszlovákosodó Pinc melletti Szélhegyen legeltette nyáját s tán fújta furulyáját. Mindenképpen szabad emberek voltak, és ezt örököltém tőlük.” A figyelmező ember meghallja a bartóki és szvoráki üzenetet közös hazánk igazi szeretetéről és féltéséről a bartóki ajándéktól az elszlovákosodó Pincig.

Bartók is, Szvorák is a lehetetlen megoldására is vállalkozik. Bartók német nyelvű jegyzeteiben két terminus technicust használ a “magyar” kifejezésére: ungarisch — magyarisch. Ez ugyebár az uhorský - maďarský szlovák megfelelője. A halhatatlan muzsika a halhatatlan előadóművésztől a legigazabb oldás keresése nemzeteink újra egymásra találására.

A Felföld és titkai feltárható, megismerhetők. Ehhez járul hozzá Varga Imre Tölgyfatestvér című szlovák népköltészeti gyűjteményével, amelyből Szvorák Kati lemeze készült. A műfordító vallomása:”Fordítás közben újra olvastam, tanulmányoztam a magyar népköltészetet is. ... ösztönzője volt az áttétel szakaszának... átköltéseim népköltészetünknek is köszönhetik, ha magyarításom találó...”

Igaz vallomás, hiszen a két népköltészet között — miként a két etnikum között évezredes az együttélés. Bartók Béla, Szvorák Kati, Varga Imre tanúsítja a Felföld titkát, a szlovák és a magyar etnikum szellemi kincseinek közösségét.